

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 12 juni 2022

Aan de voet van de Sinai

Alex van Heusden

Er zijn woorden opgedragen - woorden van bevrijding, woorden als een weg om te gaan, uit onland, uit harde dienst, uit bittere slavernij naar het land van de vrijheid. Die woorden zijn Thora, 'onderwijzing', leerstof dus - je moet leren hoe je leven moet, een gaaf mens worden, bedacht op andere, naaste mensen. En als je faalt, niet opgeven. Leren vallen en opstaan. Het goede dat je overkomt en volbrengt, maar ook de afgronden die geslagen worden door je kwetsbaarheid, door verdriet, pijn en leed - onderga dat alles niet alleen, denk erover na, grondig, om ervan te leren.

Dat is allemaal Thora. Een oefening in samenleven, al doende. 'Geen 'wij' tegenover 'zij'. En het visioen van deze wereld anders is Thora. Dat koester je niet vanzelf, dat zit niet in je DNA. Ook het visioen, gegoten in de taal van de hoop, moet je leren, áánleren; blijvende training, permanente educatie is vereist om het niet weer áf te leren.

De Thora is onlosmakelijk verbonden met de man Mozes. 'In het land Egypte was de man Mozes zeer groot in de ogen van de knechten van Faraó en in de ogen van het volk' - zo lezen we in het boek van de Uittocht (11:3), nadat Egypte is getroffen door negen plagen en er nog één zal volgen. De man Mozes. De Joodse traditie noemt hem *Mosjee rabbenoe*, 'Mozes, onze leraar'. Zijn naam en faam wordt benaderd door één ander, ook Mozes geheten, rabbi Mosjee ben Maimon, afgekort Rambam, Maimonides, leraar in Córdoba en arts in Caïro, onder islamitische heerschappij in de tweede helft van de dertiende eeuw. Daarom zegt de Joodse traditie: 'Tussen Mozes en Mozes was er niemand als Mozes.'

Toen, in de tweede helft van de dertiende eeuw, leefden er Joodse geleerden die, aanvankelijk aarzelend, daarna met grote zelfverzekerdheid, opperden dat het niet juist is Mozes op te voeren als schrijver van de vijf boeken van Mozes. Om te beginnen: het laatste hoofdstuk, over de dood van Mozes, kan hij niet zelf hebben opgetekend - ook postuum niet. En de rest? Allemaal van later tijd.

En toch, wij blijven zeggen: de Thora is van Mozes. In maar liefst vier van de vijf boeken 'van Mozes' komt hij voor, als leraar en leider van het volk. *Mosjee rabbenoe*, hoofdpersonage in een legendarisch groot verhaal - van bevrijding.

In het beroemde verhaal van de brandende doornstruik - 'de braambosch' van de Statenvertaling - krijgt Mozes de opdracht zijn volk uit te leiden, uit Egypte weg. Als afgezant van Israëls God wordt hij belast met de leiding van het volk. In de mens Mozes toont de God-Bevrijder dat hij solidair is met de kinderen van Israël en afdaalt om in hun midden te zijn.

Mozes komt bij de berg van God, de Horeb, ook Sinai genaamd. Daar de doornstruik brandend, lichterlaaie, maar de doornstruik wordt niet verteerd. Volgens een midrasj, Joodse uitleg, kreeg Mozes dit schouwspel te zien om hem ervan te overtuigen dat het volk Israël niet ten onder zou gaan in de vuur-oven van Egypte.

Mozes wordt geroepen bij zijn naam. Hij antwoordt: 'Hier ben ik.' Maar als God hem opdraagt te gaan naar Faraó en de uittocht in gang te zetten, sputtert Mozes tegen, hij wil niet. Eerst zei hij: 'Hier ben ik.' Nu vraagt hij: 'Wie ben ik dat ik naar Faraó ga?' Het antwoord is: 'Omdat ik zal zijn met jou.' En dat blijkt de naam te zijn van deze God.

'Ik zal er zijn zoals ik ben.' 'Ik zal er zijn voor jou.' 'Ik zal er zijn doordat ik jou stuur.' Zijn naam is dat hij mensen stuurt naar mensen die in nood verkeren. Ik, JHWH. Vier Hebreeuwse letters, j-h-w-h. Niet zomaar 'god', niet het Opperwezen van een gangbaar spraakgebruik, niet wat allen 'God' noemen, of ze nu in hem of haar geloven, wat dat ook precies zijn mag, of niet. Vier Hebreeuwse letters, God met zijn naam, 'Ik zal er zijn', en die naam betekent heel concreet: geen slavenhuis, geen onderwerping van mensen. Een naam als een opdracht - aan mensen.

Als Mozes de kinderen van Israël heeft uitgeleid uit het slavenhuis Egypte, brengt hij hen naar de berg van zijn roeping, de Sinai. Daar komen ze aan bij de berg, vijftig dagen na het vertrek uit Egypte.

Gij, gij hebt gezien wat ik gedaan heb tegen Egypte,
ik heb u op adelaarsvleugels gedragen,
ik deed u komen naar mij.

Het beeld van de adelaarsvleugels verbindt de bevrijding uit het slavenhuis Egypte met het onderricht aan de voet van de berg Sinai. JHWH heeft het volk op zijn vleugels gedragen de vrijheid in - nu moet het leren vliegen op eigen kracht. Daartoe ontvangt het volk het brood dat het nodig heeft om volwassen te worden, dat wil zeggen: drager van de vrijheid die pas werkelijk wordt als het de verantwoordelijkheid voor de ander aanvaardt. Ze worden geroepen, de kinderen van Israël, tot de discipline van de vrijheid. Geen vrijheid die ontaardt in willekeur. Want willekeur leidt tot onderwerping opnieuw van mensen door mensen. Daarom sprak de Joodse wijsgeer Emmanuel Levinas over 'moeilijke vrijheid' - vrijheid die aan grenzen gebonden is.

Als... dan. Er wordt een voorwaarde gesteld. Enkel dan zal het volk 'eigenste' zijn van deze God, de Naam, als het zich houdt aan de discipline van de vrijheid. Dan zal het zijn 'een koninkrijk van priesters, een heilig volk'. En 'heilig' wil zeggen 'apart', 'anders' - in zijn toelag op het nastreven van een rechtvaardige economie en zorg voor iedere mens die dat nodig heeft.

Het is een verhaal dat we lezen over de aankomst van het volk aan de voet van de Sinai - geen historische reportage, geen weergave van 'hoe het precies gebeurd is'. Het is een episch relaas vol literaire conventies, zinswendingen en beelden zoals die voorkomen in allerlei literatuur van toenmalige beschavingen. Alles wat we lezen in Exodus hoofdstuk 19: Mozes die de berg opgaat; JHWH die afdaalt in dichte wolken; de mensen die hun kleren wassen; het verbod de berg aan te raken; het hoorngeschal - zo wordt uitgedrukt dat er echt iets op het spel staat, dat leven en toekomst in het geding zijn, en dus wat je moet laten en wat je moet doen, de woorden in tienvoud, in steen gebeiteld.

Ga naar het volk, heilig het vandaag en morgen,
zij zullen hun kleren wassen
en voorbereid zijn op de derde dag.

Een leertijd, een leerhuis aan de voet van de Sinai. Maar ze moeten daar niet blijven, niet enkel horen, ook doen - de woorden tot hen gesproken. Ze moeten gáán, telkens weer opbreken en gaan, van pleisterplaats naar pleisterplaats, op weg naar het land van de vrijheid.

De Israëliische schrijver David Grossman typeert die daar in de woestijn als mensen 'die generaties lang het gesmoorde leven van slaven hadden geleid, in de beperkte ruimte van hutten'. Hij schrijft: 'Als ze nog een restje geestkracht hebben, zullen ze zich realiseren dat hun een wonder is overkomen, dat ze bevoorrecht zijn omdat ze de kans hebben gekregen zichzelf opnieuw uit te vinden, en verlost te worden. Als ze durven, kunnen ze een nieuwe identiteit voor zichzelf construeren. Maar daarvoor moeten ze wel een gevecht aangaan met het zware gewicht van de gewoonte, van angst en twijfel, van innerlijke slavernij.'

Herkennen we dit? Innerlijke slavernij. De macht der gewoonte omdat je niet de moed kunt opbrengen je leven anders in te richten, terwijl je daar, als je afdaalt in jezelf, innig naar blijkt te verlangen. Doffe berusting, het is zoals het is, het kost te veel moeite om jezelf opnieuw uit te vinden. Toch maar proberen, angst en twijfel weerstaan, opbreken en gaan.

Veertig jaar duurt de tocht door de woestijn. Veertig is het getal van een generatie. Zo lang moet die tocht wel duren, een leven lang. Leren doe je een leven lang. Je kunt het opgeven onderweg, cynisch geworden, wanhopig, bedroefd of gelaten. Je kunt ook besluiten om toch weer op te breken, al is het maar door gehoor te geven aan de stem, het spreken, van een andere mens die jou roept, die jou nodig heeft. Daartoe bewogen worden. Die mens herkennen als je naaste. En de naaste worden van die mens.

Het verhaal van Mozes, van zijn roeping, is ons kompas. Het gebiedt ons de onverschilligheid van ons af te werpen, het cynisme te weerstaan, en voluit te zeggen: 'Hier ben ik - stuur mij naar mensen die verkeren in nood.'

Dat wij zo kiezen voor het leven, voor al wat leeft.